

อภิปรายในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิง

4.1 ความหมายของ "เต๋า"

"เต๋า" เป็นคำที่มีความสำคัญมากในปรัชญาของเหลาจื๋อ จึงควรที่จะได้ศึกษาถึงความหมายของคำนี้ เพื่อเป็นพื้นฐานความเข้าใจในการศึกษาปรัชญาในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิงต่อไป

คำว่า "เต๋า" (Tao) เป็นคำที่มีผู้แปลและให้ความหมายไว้มากมาย

โรเจอร์ กรีฟ ว่า เต๋า (Tao) มีรากศัพท์ที่หมายถึง วิถี (path) หรือ หนทาง (way) เมื่อถูกใช้เป็นกริยาจะหมายถึง การชี้ (to direct), การนำ (to guide) หรือ การติดต่อ (to establish communication), การพูด (to say) หรือ การบอก (to tell), ลัทธิคำสอน (doctrine)¹

เซอร์โรเบิร์ต ดักลาส กล่าวว่า ถ้าหากจะมีใครสักคนหนึ่งมาขอร้องให้แปลความหมายของคำว่า "เต๋า" (Tao) ด้วยคำเพียงคำเดียวแล้ว เราควรที่จะเลือกใช้คำแปลของ ชงจื๋อ ที่ว่า "มรรค" หรือ "วิถี" (way)²

เสวี่ยร พันธรังษี กล่าวว่า "เต๋า (Tao) แปลว่า มรรคา หรือ ทาง แต่โดยความหมายที่หมายควาว่า สภาอันเป็นไปโดยธรรม ตามนัยอันเป็นมา"³

¹ Roger Greaves, Lao Tzu and Taoism, (London: John Murray Albemaria Street, 1925), p.22.

² Sur Robert Douglas, Confucianism and Taoism (London: Society for Promoting Christian Knowledge, 1911), p.189.

³ เสวี่ยร พันธรังษี, ศาสนาเปรียบเทียบ (พระนคร: แพร่พิทยา, 2514 เล่ม 2)

ทวีวัฒน์ ปุทริกวีวัฒน์ ให้ความหมายของเต๋าว่า

คำว่า "เต๋า" (Tao) ตามรากศัพท์แล้วแปลว่า "ทาง" (Way) "เส้นทาง" (Path) "ถนน" (Road) แต่ในความหมายเฉพาะที่สูงที่สุดแล้ว "เต๋า" หมายถึง "สิ่งสมบูรณ์สูงสุด" (the Absolute) ทั้งในความหมายทางปรัชญาและความหมายทางศาสนา และเขาได้ยกตัวอย่างคำแปลของเต๋าที่มีผู้แปลออกมาในภาษาอังกฤษ เช่น คารัส (Carus) ได้แปลคำว่า "เต๋า" ออกเป็นภาษาอังกฤษว่า "Reason" (เหตุผล) และ พาร์เคอร์ (Parker) ใช้คำว่า "Providence" (พระกรุณาของพระเจ้า, พระเจ้า) ส่วนอเล็กซานเดอร์ (Alexander) ใช้คำว่า "God" (พระเจ้า) สำหรับฉบับแปลเป็นภาษาฝรั่งเศสของ เรอมูซาท์ (Remusat) ใช้คำว่า "Supreme Being" (สิ่งสูงสุด) "Reason" (เหตุผล) "Word" (คำ) และ "Logos" (พระคำ)¹

เช่น กู หยง ได้ให้ความหมายของ "เต๋า" (Tao) ที่ใช้ในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิงไว้อย่างน่าสนใจ โดยจำแนกความหมายได้ใน 3 ลักษณะ คือ

1. หมายถึง เป็นความจริงทางอภิปรัชญาที่ซ่อนเร้นอยู่ในธรรมชาติ (the real metaphysical Tao)
2. หมายถึง กฎเกณฑ์ธรรมชาติที่เป็นปรากฏการณ์ของธรรมชาติทั่วไป (the Tao as a system of self-regulated principle)
3. หมายถึง เป็นหลักการหรือแนวปฏิบัติสำหรับชีวิตมนุษย์ (the Tao as a standard for human behavior)²

¹ ทวีวัฒน์ ปุทริกวีวัฒน์, ศาสนาในประเทศจีน ธิเบต และญี่ปุ่น (กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2526) หน้า 67-68

² Chên Ku-Ying, Lao Tzu Text, Notes, and Comments (San Francisco: Chinese Materials Center, Inc., 1977), pp. 2-15

ล. เสถียรสุด ได้อธิบายศัพท์ไว้ว่า สัจธรรม = เต่า ถนน มรรค ทาง วิชา
เหตุผล อธิบาย พุทธหลักธรรม สำหรับเต่าของเหลาจื้อมีความหมาย 4 ประเภท คือ

1. สัจธรรม หลักธรรมสูงสุดของเหลาจื้อมีสาระแห่งของโลกเป็นปรมาธรรม
2. เป็นพลังกำลังสร้างโลกเรานี้ขึ้น
3. เป็นกฎเกณฑ์การเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ เพื่อสร้างสรรค์สิ่งขึ้น
4. เป็นหลักพฤติกรรมของมนุษย์¹

จากความหมายของ "เต่า" ที่ยกมากล่าวไว้ในเบื้องต้นแล้วนั้น เป็นตัวอย่างให้เห็นว่า มีผู้ใช้และเข้าใจแก่นแท้ของเต่าต่าง ๆ กันออกไป เต่าเป็นสิ่งที่สมบูรณ์ที่มีสามารถบรรยายโดยใช้คำพูดใด ๆ ถึงจะให้ความหมายของ "เต่า" ลงไปแล้ว ก็ไม่ได้เป็นการแสดงว่า จะแสดงคุณสมบัติของเต่าได้อย่างครบถ้วน เพราะฉะนั้น ทางที่ดีที่สุดในการศึกษาเต่าก็ควรจะทำได้แต่เพียงศึกษาในแง่ใดแง่หนึ่งของเต่าที่พอจะกล่าวถึงได้ดังต่อไปนี้

4.2 คุณลักษณะของเต่า

"เต่า" เป็นสิ่งที่เหลาจื้อมพยายามจะอธิบาย คำนี้มีปรากฏในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิงถึง 76 ครั้ง คุณลักษณะของ "เต่า" ที่ปรากฏพอที่จะกล่าวถึงได้ในหลักสำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

4.2.1 เต่าเป็นสิ่งที่ไร้ชื่อ (nameless)

ชื่อหรือภาษาที่มนุษย์ใช้เป็นสิ่งที่สามารถกำหนดนิยามหรือบอกได้ว่า สิ่งที่ถูกกำหนดหรือตั้งชื่ออย่างนั้นเป็นเช่นไร มนุษย์สามารถรับรู้สิ่งนั้นได้โดยผ่านอวัยวะรับสัมผัสทั้ง 5 คือ ตา จมูก หู ลิ้น และ กาย สิ่งที่ได้รับรู้ได้มีลักษณะที่เป็นรูปธรรม (concrete form) มีตัวตน มีรูปร่าง มีขอบเขตจำกัดในกาลและสถานที่ ภาษาที่ใช้หรือชื่อที่ตั้งจึงมักจะใช้เพื่อเรียกสิ่งที่เป็นรูปธรรมเป็นสำคัญ

¹ล. เสถียรสุด, คัมภีร์เหลาจื้อม (กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2517)

แต่สิ่งหนึ่งที่ปรากฏในคัมภีร์เต๋า เต๋อจึงมีลักษณะเป็นนามธรรม มีอยู่โดยตนเอง อยู่เหนืออำนาจของ กาล อากาศ ไม่มีรูปร่าง ไม่สามารถมองเห็นและได้ยินได้ กังที่เหลาจื้อ กล่าววว่า

มีธรรมชาติอยู่อย่างหนึ่งซึ่งมีอยู่โดยตัวของมันเอง มันมีอยู่ก่อนฟ้าและดิน มันไม่มีรูปร่าง ลักษณะ หรือสัมผัสอย่างใดเลย คำรังทั่วสากลโดยไม่รู้จักเกี่ยวจรรานเห็นคเห็น้อย กล่าวได้แต่เพียงว่า เป็นมารดาของสรรพสิ่ง ฉันทไม่รู้จักชื่อของมันว่าอะไร แต่ขอสมมุติเรียกว่า "เต๋า"¹

จากบทนี้จะเห็นว่า คุณลักษณะของสิ่งที่เรียกว่า "เต๋า" นั้น เป็นสิ่งซึ่งมีอยู่เองในธรรมชาติก่อนสิ่งใด ๆ ทั้งมวล เป็นนามธรรมที่ไม่มีรูปร่าง ไม่กินเนื้อที่ (space) และไม่อยู่ในเวลา (time) แม้กระทั่งผู้รจนาเอง คือ ท่านเหลาจื้อ ก็ยังกล่าวว่า ไม่รู้จักว่าสิ่งนี้มีชื่อเรียกว่าอย่างไร ได้แต่กำหนดสมมุติขึ้นมาว่า "เต๋า" เท่านั้นจึงมิใช่เต๋าที่แท้จริงตามคัมภีร์เต๋า เต๋อจึง บทที่ 1 ที่ว่า "เต๋านำมาบรรยายเป็นคำพูดใดนั้นมิใช่เต๋าที่แท้จริง ชื่อที่นำมาบัญญัติกันใดก็ไม่ใช่ชื่อที่เที่ยงแท้...."²

เต๋าที่แท้จริงเป็นสิ่งที่ภาษาคำพูดอธิบายไม่ได้ เป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่ ไร้ขอบเขตข้อจำกัดใด ๆ เป็นสิ่งนิรันดรอันไม่เปลี่ยนแปลง ชื่อที่ตั้งขึ้น คือ ภาษาที่มีลักษณะนิยามได้ ให้คำจำกัดความไควว่าอย่างนั้นอย่างนี้ มิใช่ชื่อที่รู้จักเปลี่ยนแปลง จึงยังมีชื่อที่แท้จริง ไม่ใช่ชื่อของสิ่งที่แท้จริงหรือสิ่งที่ไม่รู้จักเปลี่ยนแปลง คือ ไม่ใช่ชื่อของ "เต๋า" เต๋าที่แท้จริงนั้นจึงมีอาจกล่าวไคววาคืออะไร

โดยพื้นฐานเริ่มแรก เต๋า หมายถึง สิ่งที่มีการรวมกันเข้าไว้เป็นหนึ่งเดียว (all embracing) ไม่ใช่แยกแต่ละสิ่ง จึงยากที่จะระบุตั้งชื่อได้ ชื่อแต่ละชื่อที่ใช้เป็นการบอกถึงความมีอยู่ของแต่ละสิ่ง ชื่อจะไปกำหนดหรือจำกัดขอบเขตของสิ่งที่เรียก เมื่อเรากล่าวว่า สิ่งหนึ่ง คือ นี้ มันเป็นการจำกัดนิยามว่า สิ่งนี้ไม่ใช่สิ่งนั้น ส่วนเต๋าเป็นอีกแบบหนึ่ง คือ เป็นสิ่งทั้งหมดที่แพร่กระจายไปทั่ว (all pervading and unfailing) เต๋ามีอยู่ที่นั่นและก็มีอยู่ที่นั่นด้วย มีอาจกำหนดแน่นอนไคววว่าเป็นสิ่งใด

¹ เส่เตี๋ย โปอินันทะ, เมธีตะวันออก (พระนคร: บรรณาการ, 2512) หน้า 184

² เรื่องเดียวกัน หน้า 186

เตาสมบูรณอันแท้จริงจึงไร้ชื่อ เค้าที่ปรากฏในคัมภีร์เตาเตอจึงเป็นเพียงสิ่งที่สมมุติ
ชื่อที่สมมุติเพื่อกล่าวถึงอธิบายถึงเค้า โดยใช้ภาษาก็จะอธิบายได้เพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น ไม่
สามารถอธิบายเตาสมบูรณได้ สัจธรรมหรือเค้าที่แท้จริงนั้น มิใช่สิ่งที่จะสามารถถ่ายทอดให้
เข้าใจกันได้ด้วยภาษาคำพูด

ถ้าวิเคราะห์ดูจากธรรมชาติของภาษาเราจะเห็นได้ว่า ชื่อหรือภาษานั้นเป็นสิ่งที่
เกิดมาภายหลัง เพื่อใช้เรียกตัวสภาวะที่คนในกลุ่มนั้นรู้เห็นร่วมกันมาก่อน การใช้ภาษาจะเป็น
ไปได้ก็ต่อเมื่อ ผู้พูดกับผู้ฟังมีความเข้าใจอะไรที่เป็นพื้นฐานร่วมกัน และจากพื้นฐานที่เข้าใจ
ร่วมกันนั้น จึงค่อยสร้างเป็นแนวความคิดอื่นที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น ในขณะที่ผู้พูดต้องการจะอธิบายให้
ผู้ฟังเข้าใจสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งผู้ฟังไม่เคยรู้เคยเห็นมาก่อน กระบวนการอธิบายก็คือ การใช้
ภาษา ซึ่งมีลักษณะเป็นเชิงเดี่ยว (simple) กว่าอธิบายสิ่งที่ เป็นเชิงซ้อน (complex)
กว่า อย่างเช่น ถ้าสิ่งที่มีลักษณะเป็นเชิงเดี่ยวซึ่งประกอบกันขึ้นเป็นเชิงซ้อนนั้นออกมา เช่น
เงือกเป็นสัตว์ชนิดหนึ่งในนวนิยาย มีทอนบนเป็นมนุษย์เพศหญิง ทอนล่างเป็นปลา มีแขน 2 แขน
อาศัยอยู่ในน้ำ แนวความคิดเกี่ยวกับคำว่า สัตว์, นวนิยาย, ทอนบน, ทอนล่าง, มนุษย์,
เพศหญิง, ปลา เหล่านี้คือสิ่งที่มีลักษณะเป็นเชิงเดี่ยว (simple) กว่า แต่เราก็คงอาจ
อธิบายลักษณะของสิ่งเชิงเดี่ยวเหล่านี้ โดยการวิเคราะห์ แยกแยะ อธิบายด้วยภาษาที่เป็น
เชิงเดี่ยวกว่ายิ่งขึ้นต่อไป จนในที่สุดมาถึงคำที่เป็นพื้นฐานที่สุด (simplest term) เรา
จะไม่สามารถอธิบายคำพูดเหล่านี้ได้อีกต่อไป และคำที่มีลักษณะเป็นพื้นฐานที่สุดเหล่านี้แหละเป็น
สิ่งที่ผู้พูดกับผู้ฟังจำเป็นต้องมีความเข้าใจร่วมกันมาก่อนจึงจะพูดคุยกันได้ โดยความเข้าใจนั้น ๆ
จะต้องเกิดขึ้นจากประสบการณ์ของแต่ละบุคคลโดยตรง (intuition) มิใช่จะสามารถ
อธิบายให้เข้าใจกันได้ด้วยภาษาคำพูดใด ๆ¹

"เค้า" ที่เหล่าจื่อใช้ในคัมภีร์เตาเตอจึงก็เป็นคำที่มีลักษณะพื้นฐานที่สุด เป็นสิ่งพื้นฐาน
ที่แต่ละบุคคลจะต้องสัมผัสและเข้าใจด้วยตนเอง มิใช่ว่าจะเป็นสิ่งที่สามารถอธิบายให้เข้าใจกัน
ด้วยภาษา เพราะด้อยกว่าเป็นเรื่องภาษาบัญญัติของมนุษย์ มิใช่ภาวะที่เที่ยงแท้อย่างเค้า ภาษา
จะทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสื่อนำไปสู่การปฏิบัติ เพื่อความเข้าใจในระดัปลุคสุดท้ายที่เป็นตัวเป้าหมาย
นั้นได้ เค้าจึงเป็นสิ่งที่ไร้ชื่อ

¹George Edward Moore, *Principia Ethica* (London: Cambridge at the University Press, 1968) pp. 7-8

4.2.2 เต๋าเป็นอภาวะ (Non-being)

เต๋ามีภาวะสูงสุดเป็นอภาวะ (Non-being) ที่ไม่อาจสัมผัสและอธิบายได้ เป็นสิ่งนิรันดร อภาวะหมายถึง ความที่มีใญ่มีอยู่, สิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ด้วยอินทรีย์ทั้งห้า สิ่งที่ไม่สามารถคิดคำนึงถึงได้ จากคัมภีร์เต๋าเท็จที่ว่า "อภาวะเป็นชื่ออันแรกที่สุดของฟ้าและดิน"¹ อภาวะของเต๋าที่ปรากฏในบทนี้มีลักษณะที่เป็นชื่ออันแรกสุดของฟ้าและดิน ท่านพุทธทาสได้ให้คำอธิบายว่า

อภาวะ คือ "ความที่มีใญ่มีอยู่" เป็นชื่อคำแรก ชื่อเก่าแก่ที่สุดของสิ่งที่เรียกว่า ฟ้าและดิน ชื่อต่าง ๆ ที่ใช้เรียกและมีอยู่เป็นชื่อใหม่ ๆ ทั้งนี้ ชื่อเก่าแท้จริง คือ ความที่มีใญ่มีอยู่ หรือจะเรียกสั้น ๆ ว่า อภ ก็ได้ รูปธรรมหรือนามธรรมทั้งหลายที่มีชื่อมากมายในปัจจุบัน ก่อนหน้านั้นชื่อว่า ความที่มีใญ่มีอยู่²

จะเห็นได้ว่า ลักษณะเช่นนี้ของเต๋ามีลักษณะที่มันยังไม่ได้เป็นอะไร, ไม่ได้ถูกแยกออกเป็นอะไร, มีลักษณะเป็นความว่างที่ไม่มีอะไร ไม่ปรุงแต่งอะไร ไม่เกี่ยวกับเวลาและเนื้อที่ ผู้วิจัยเข้าใจว่า อภาวะหรือที่ท่านพุทธทาสเรียกว่า "ความที่มีใญ่มีอยู่" นั้น ไม่ได้หมายถึงความไม่มีอะไรเลย ไม่ใช่ความไร้สภาวะ แต่เป็นสภาวะที่อยู่เหนือการประจักษ์

ผู้วิจัยเห็นพ้องด้วยกับ อาจารย์เสถียร โพนินันตะ ที่ได้อธิบายอภาวะของเต๋าไว้ว่า

ธรรมชาติของเต๋ามีใญ่มีลักษณะอาการอย่างที่โลกเรามี ฉะนั้น จึงสมมุติเรียกกันว่า อภาวะ แต่อภาวะมิได้หมายความว่า สูญเปล่า ไม่มีอะไร ที่แท้มันมีสภาพของมันเองอยู่ และเราเรียกสภาพนี้ว่า ภาวะ ทั้งอภาวะและภาวะเป็นคุณสมบัติของเต๋า ดังนั้น จึงกล่าวว่ามันมีเอกภาพเดียวกัน แต่เรียกให้ต่างกันไปตามคุณสมบัติเท่านั้น คือ มองในแง่ที่เต๋าไม่มีความเปลี่ยนแปลง ไม่มีลักษณะอย่างโลกมี เต๋าก็คือ อภาวะ³

¹Chen Ku Ying, Lao Tzu Text Notes and Comments, p.51.

" 'Non-Being' names this beginning of Heaven and Earth"

²พุทธทาสภิกขุ, ไคว้ลยธรรม (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, 2523)

หน้า 398-400

³เสถียร โพนินันตะ, เมธิตะวันออก หน้า 188

จากคำอธิบายนี้ดูเหมือนว่า เสถียร โพธิ์นันทะ จะบอกว่า เต๋าเป็นทั้งภาวะ (Non-being) และ ภาวะ (Being) ซึ่งใน บทที่ 40 ของคัมภีร์เต๋าเต๋อจิงโลกกล่าวว่า

การหมุนกลับเป็นการเคลื่อนไหวของเต๋า
ความอ่อนโยนเป็นหน้าที่ของเต๋า
สรรพสิ่งของจักรวาลมาจากภาวะ
และภาวะมาจากภาวะ¹

ฟุง ยู่หลาน ได้อธิบายว่าวัตถุสามารถกล่าวได้ว่าเป็นภาวะ (Being) แต่เต๋ามีใช้วัตถุ จึงอาจอธิบายได้ว่าเป็นอภาวะ (Non-Being) ซึ่งในขณะเดียวกัน เต๋ออาจจะนำมาซึ่งสรรพสิ่งในจักรวาล และในแง่นี้อาจกล่าวว่าเป็นภาวะ (Being) สำหรับเหตุผลที่กล่าวได้ว่า เต๋าเป็นทั้งภาวะ (Being) และ อภาวะ (Non-Being) คือ อภาวะ (Non-Being) เป็นการอ้างถึงสาระหรือแก่น (essence) ของเต๋า ภาวะ (Being) เป็นการกล่าวถึงหน้าที่ (function) หรือองค์ประกอบ ของมัน² ภาวะและอภาวะจึงเป็นทั้งสองสิ่งจากเต๋าและมี 2 ด้าน ของเต๋า

ในบทที่ 14 ของคัมภีร์เต๋าเต๋อจิงโลกกล่าวว่า

จ้องมองแต่มีอาจเห็น นี้เรียกว่า ไร้รูป
สลับฟังแต่มีอาจได้ยิน นี้เรียกว่า ไร้เสียง
ไขว่คว้าแต่มีอาจจับต้อง นี้เรียกว่า ไร้ตัวตน

¹Chên Ku Ying, Lao Tzu, Texts Notes, and Comments p.201

Circularity is the movement of the Tao;
Weakness is the function of the Tao
The myriad things of the universe are engendered
from 'Being'
And 'Being' is in turn engendered from 'Non-Being'

²Fung Yu Lan, A Short History of Chinese Philosophy
(Princeton: Princeton University Press, 1952), 1 : p.108

สิ่งทั้งสามนี้ขึ้นอยู่กับคำอธิบายใด ๆ ทั้งหมดนี้ประสานกลมกลืนกันและกลายเป็นหนึ่งเดียว เมื่อปรากฏขึ้นก็ปราศจากแสงสว่าง เมื่อจางหายไปก็ปราศจากความมืด เป็นรูปที่ไร้รูป เป็นตัวตนที่ว่าง มีความต่อเนื่องและไม่แปรผัน สิ่งนี้มีอาจตั้งนิยามให้ได้...¹

จะเห็นได้ว่า บทนี้เป็นการกล่าวถึงเต๋าที่ไม่สามารถอธิบายได้ เต๋าไม่ใช่สิ่งที่เราสัมผัสการณ เพราะเต๋าไม่ใช่สิ่งที่เป็นรูปธรรม (concrete form) เป็นสิ่งที่ปราศจากรูป สี และเสียง เต๋าเป็นสิ่งที่เราไม่สามารถเข้าใจได้โดยอาศัยอวัยวะรับสัมผัสของเรา มันขึ้นอยู่กับอำนาจรับรู้ของมนุษย์ คุณลักษณะเช่นนี้ของเต๋าจึงถือว่าเป็นภาวะที่อยู่เหนือภาวะการรับรู้ของมนุษย์

กล่าวโดยสรุป คุณลักษณะภาวะของเต๋านี้เป็นภาวะที่อยู่เหนือชื่อเรียกใด ๆ แม้จะเรียกมันว่า มีหรือไม่มี เป็นภาวะหรือภาวะ ก็ตาม ชื่อเรียกเป็นเพียงสมมุติบัญญัติที่อุบัติขึ้นมาภายหลังเท่านั้น ถ้าเราถือว่าสิ่งที่ดำรงอยู่ก่อนเป็นบ่อเกิดของสิ่งที่เกิดตามมาภายหลัง ชื่อที่เรียกขานกันว่า "ภาวะที่เป็นภาวะ กับภาวะที่เป็นภาวะ เหนือภาวะ" นี้ก็เป็นเพียงสมมุติสองสิ่ง ซึ่งเราจะเรียกชื่อต่างกันเมื่อปรากฏ แต่ก็ถือกำเนิดมาจากรากเหง้าเดียวกัน

4.2.3 เต๋าเป็นต้นกำเนิดของสรรพสิ่ง

ตามที่ไคกล่าวมาแล้วว่า เต๋าเป็นภาวะ (Non-Being) โดยสาระหรือแก่น (essence) แต่ในขณะที่เดียวกันเต๋าก็เป็นภาวะ (Being) ในการก่อให้เกิดสรรพสิ่งต่าง ๆ ด้วย จะเห็นได้จาก บทที่ 1 ของคัมภีร์เต๋าเต๋อจิงที่ว่า "ภาวะเป็นชื่อที่เป็นปฐมของฟ้าและดิน ภาวะเป็นชื่อที่เป็นมารดาของสรรพสิ่ง"²

เช่น คุ หยิง ได้อธิบายว่า ภาวะและภาวะมาจากเต๋า ภาวะเป็นเต๋าในสถานะที่เป็น ศักยภาพ (potentiality) อยู่ในภาวะที่ซ่อนเร้นอยู่และไร้รูป ภาวะเป็นศักยภาพ

¹ พงนา จันทรสันติ, วิถีแห่งเต๋า (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เคล็ดไทย จำกัด, 2525) หน้า 84

² Ch'en Ku Ying, Lao Tzu, Text Notes, and Comments p. 51

" 'Non-Being' names this beginning of Heaven and Earth;

'Being' names the mother of the myriad things",,

บริสุทธิ์ที่เป็นบ่อเกิดของวิวัฒนาการเป็นฟ้า ดิน และปรากฏการณ์ทั้งหมดของจักรวาล เหล่าจ้อใช้ภาวะอธิบายอภิปรายเอาในขบวนการของสิ่งจริง ที่เป็นการแบ่งจากความรู้รูปเป็นรูปแบบ เราสามารถเห็นว่า ภาวะไม่มีขอบเขตจำกัด ไม่สำแดงตน และรวมภาวะเข้าไว้ในมัน ภาวะและภาวะไม่ใช่สิ่งตรงกันข้าม และแน่นอนมิได้ขัดแย้งกัน แต่เป็นการเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความต่อเนื่อง¹

เต๋าจึงเป็นพลังที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง จากภาวะอันเป็นสิ่งที่มีความก่อนสิ่งใด ๆ เกิดเป็นภาวะ คือ เกิดเป็นสรรพสิ่งทั้งปวง เต๋าจึงเปรียบเสมือนเป็นมารดาผู้ให้กำเนิดสรรพสิ่ง

เต๋าเป็นสิ่งที่ว่างเปล่า แต่เมื่อไขมันขึ้นมาดูเหมือนจะไขมันไม่รู้จักหมดสิ้น มันช่างเป็นธรรมชาติที่ลึกซึ้งเสียนี้กระไร ประหนึ่งเป็นต้นเจ้าของสิ่งทั้งปวง มันไม่แสดงความคมกลาของมันออกมา และมันก็พ้นจากความยุ่งเหยิงวุ่นวาย ในที่ที่มีความสว่าง มันก็กลมกลืนกับความสว่างนั้น

ในที่ที่มืดสทกปรกมันก็กลมกลืนกับความโสมมได้

และ ณ ท่ามกลางความขมุกขมัว ดูประหนึ่งว่ามันจะอยู่ ณ ที่นั้น ฉันไม่รู้วามันเป็นบุตรของท่านผู้ใด แต่ทราบแนวมันมีอยู่ก่อนพระเจ้า²

จากบทนี้เป็นการบอกว่า เต๋าเป็นต้นกำเนิดของสิ่งทั้งปวง เป็นปฐมกำเนิดของพระเจ้า และโลกด้วย นั่นคือ เต๋าเป็นธรรมชาติที่มีมาก่อนพระเจ้าและสิ่งใด ๆ ทั้งหมด

ทวิวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์ ได้อธิบายไว้อย่างถูกต้องว่า "การมีอยู่ของเต๋าไม่ต้องอิงอาศัยอยู่กับสิ่งใดอีกนอกจากตัวมันเอง เต๋าจึงมีความสมบูรณ์สูงสุดในตัวเอง และดูเหมือนว่าเต๋าจะมีมาก่อนพระเจ้า"³

ตามข้อความข้างต้นนี้สรุปได้ว่า เหล่าจ้อไม่เห็นด้วยกับความคิดเรื่องพระเจ้าสร้างโลก เต๋าเป็นสิ่งที่มีความก่อนสิ่งอื่นใด ในคัมภีร์เต๋าเตอจิง บทที่ 25 กล่าววว่า

¹ Ibid, p.56

² เสถียร โพธิ์นันทะ, เมธีตะวันออก หน้า 189-190

³ ทวิวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์, ศาสนาในประเทศจีน ธิเบต และญี่ปุ่น หน้า 170

ก่อนการดำรงอยู่ของฟ้าและดิน
 มีบางสิ่งบางอย่างมีคมัวเคลือบคลุม
 เจียบงัน โศกเคี้ยว
 อยู่เพียงลำพังไม่แปรเปลี่ยน
 เป็นอมตะหมุนเวียนไม่หยุดยั้ง
 มีค่าควรแก่การ เป็นมารดาของสรรพสิ่ง¹

และบทที่ 6 ที่ว่า

มหิทธานุภาพอันล้ำลึกนั้นมีเคยดับสูญ
 เป็นมารดาอันมหัศจรรย์
 จากทวารารแห่งมารดาตัวเอง
 ไทกอเกิดรากฐานแห่งฟ้าและดิน²

แต่่าเป็นผู้ให้กำเนิด เป็นมารดาของสิ่งทั้งปวง "สรรพสิ่งอุบัติขึ้นจากแต่่า...
 แต่่าถนอมและบำรุงเลี้ยงสรรพสิ่ง... จากการเป็นที่อยู่อาศัยของสรรพสิ่ง (ทุกสิ่งจะกลับคืน
 ไปยังแต่่า)...³

จะเห็นได้ว่า หน้าที่ของแต่่าเป็นการให้กำเนิดแก่สรรพสิ่ง ให้การเลี้ยงดู บำรุงรักษา
 จนเจริญเติบโต โดยปล่อยให้สรรพสิ่งสร้างตัวของมันเอง อย่างเป็นไปเอง (spontaneity)
ตามธรรมชาติของมัน แต่่าไม่ไต่พยายามเข้ควบคุม ครอบครอง หรือเป็นนายของสรรพสิ่ง
 การสร้างของแต่่าโดยไต่ยุ่งเกี่ยว ควบคุมครอบครองสรรพสิ่ง เช่นนั้นนับว่า เป็นโครงสร้างที่สำคัญ
 ในปรัชญาของเหลาจื่อ อีกแห่งหนึ่งเหลาจื่อกล่าวว่่า

แต่่าให้กำเนิดแก่หนึ่ง
 จากหนึ่งเป็นสอง
 จากสองเป็นสาม
 จากสามเป็นสรรพสิ่งในจักรวาล
 จักรวาลที่ถูกสร้างสรรค

¹ พจนานา จันทรสันติ, วิถีแห่งแต่่า . หน้า 85

² เรื่องเดียวกัน หน้า 51

³ เรื่องเดียวกัน หน้า 105 (34)

ประกอบด้วย "หยิ่ง" อยู่ด้านหน้า
 "หยิน" อยู่ด้านหลัง
 สิ่งหนึ่งขาว สิ่งหนึ่งดำ
 สิ่งหนึ่งบวก สิ่งหนึ่งลบ
 ทั้งสองสิ่งผสมผสานกัน
 จนกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียว...¹

หนึ่ง คือ เต๋า เพราะว่าเต๋าเป็นสิ่งสมบูรณ์ที่ไม่สามารถจะเปรียบเทียบกับสิ่งใด และถ้าเราจะต้องใช้ตัวเลขแสดงถึงมัน เราก็ต้องใช้ "หนึ่ง" หนึ่งนี้มีใช้จำนวนที่เล็กแต่เป็นหนึ่งที่ใหญ่ที่สุด เป็นสิ่งรวมทั้งหมด

การอธิบายจักรวาลวิทยาของเหลาจื๋อใช้ หนึ่ง สอง และสาม เป็นการอ้างถึงกระบวนการเคลื่อนไหวของเต๋า (the dynamic process of the Tao) ในการสร้างสรรค์สิ่งจุดที่เป็นการรวมเข้าเป็นหนึ่งของเต๋าในความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ เป็นหน่วยหนึ่งและขึ้นกับความสัมพันธ์นั้น เหลาจื๋อใช้ "หนึ่ง" อธิบายความไม่แตกต่างของเต๋าแต่ละระดับที่สลับลงมาและเป็นจริง และยังได้อธิบายกระบวนการของความเป็นมาของสิ่งทั้งหลาย ทั้งปวงว่าเต๋าก่อให้เกิดหนึ่ง จากหนึ่งก่อให้เกิดสอง หรือหยินและหยาง (ทั้งสอง) เป็นพลังปฐมของโลกจักรวาล ประกอบเป็นลักษณะแห่งความเป็นคู่หรือทวิภาวะ หยินเป็นพลังฝ่ายลบหรือฝ่ายนิ่งเฉย หยางเป็นพลังฝ่ายบวกหรือฝ่ายเคลื่อนไหว ปฏิกิริยาระหว่างกันและกันของหยินและหยาง ทำให้เกิดมีชีวิตซึ่งเรียกว่า สาม และจากสามทำให้เกิดเป็นสรรพสิ่งทั้งปวง

หวู่วตั้ม ปุณฺทริกวู่วตั้ม ได้อธิบายไว้อย่างถูกต้องว่า

ข้อความที่ว่า หนึ่งเป็นต้นเหตุให้เกิดสอง สองเป็นต้นเหตุให้เกิดสาม และสามเป็นต้นเหตุให้เกิดสรรพสิ่ง มีความหมายเท่ากับ หนึ่ง (ภาวะ) เป็นต้นเหตุให้เกิดสรรพสิ่ง เพราะสองและสามเป็นการเริ่มต้นของจำนวนนับที่มากขึ้นไปเป็นลำดับนั่นเอง และได้ยกคำกล่าวของจวงจื๊อจาก คัมภีร์จวงจื๊อ ตอนที่ 12 มาสนับสนุนมีความในทำนองเดียวกันว่า "ต้นกำเนิดอันยิ่งใหญ่ของสรรพสิ่งนั้น

¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 124 (42)

คือ อภาวะ มันไม่ใช่ภาวะและเรียกขานด้วยชื่อก็ไม่ได้ แต่มันเป็นมูลให้
เกิดหนึ่ง ครั้นเมื่อเกิดหนึ่งแล้วก็ยังไม่มีรูปร่าง และจากหนึ่งซึ่งไม่มีรูป
ร่างนี้ สรรพสิ่งก็ถือกำเนิดขึ้นมา¹

ในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิง บทที่ 52 ได้กล่าวถึงการเป็นต้นกำเนิดของเต๋าไว้ด้วยว่า
"สรรพสิ่งกำเนิดขึ้นมาจากเต๋า เต๋าก็เป็นจุดเริ่มต้นของจักรภพ มันอยู่ในฐานะเป็น
มารดา"²

เต๋าเป็นมารดาให้กำเนิดสรรพสิ่ง สรรพสิ่งจึงดำรงอยู่ในฐานะคล้ายบุตร
ถ้าจะเทียบแนวคิดการให้กำเนิดสรรพสิ่งของเต๋ากับปรัชญาของเพลโต และ
แนวคิดเรื่องพระเจ้าสร้างสรรพสิ่งของปรัชญาคริสต์แล้ว จะช่วยให้เกิดความชัดเจนขึ้น
พระเจ้า (God) ของคริสต์เป็นเสมือนผู้ปกครอง ผู้มีอำนาจสามารถทำทุกอย่างที่เป็น
ปรากฏการณ์ของโลกได้ ขณะที่เต๋าของเพลโตไม่ใช่เป็นพระเจ้าผู้สร้าง แต่เป็นเสมือน
หลักการ (principle) ที่ปล่อยให้สิ่งต่าง ๆ ทั้งหมดได้ตระหนักในตัวเอง (self-
realization) และกลับกลายดำเนินไปโดยตัวเอง (spontaneity)

กล่าวโดยสรุป การเป็นต้นกำเนิดของเต๋า เป็นการให้กำเนิดสรรพสิ่งขึ้นมา
เป็นสิ่งที่ใหม่ เต๋ามีใช้ผู้สร้าง (Creator) เหมือนอย่างการสร้างของพระเจ้าในปรัชญา
คริสต์ ซึ่งเป็นการสร้างจากความว่างเปล่า ด้วยอำนาจของพระองค์ และตามหลักการของ
คัมภีร์เต๋าเต๋อจิง สรรพสิ่งมิได้เกิดขึ้นมาจากการสร้างแบบนี้ เต๋าเป็นผู้ให้กำเนิด
(Generation) สรรพสิ่งกำเนิดมาจากเต๋า การเกิดของสรรพสิ่งซึ่งมีเต๋าเป็นปฐมเหตุ
นั้น มีลักษณะเป็นไปเองหรือเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ

4.3 กฎแห่งเต๋า

ในเมื่อเนื้อแท้หรือสาระของจักรวาลที่เพลโตอธิบายไว้ก็คือ เต๋า ซึ่งเป็นผู้
ก่อให้เกิดสรรพสิ่ง และในแต่ละสรรพสิ่งก็จะมีเต๋าเป็นธรรมชาติแท้จริงแฝงอยู่ด้วย ฉะนั้น
การเคลื่อนไหวที่ดำเนินไปของจักรวาลและสรรพสิ่งตลอดจนมนุษย์ก็ขึ้นอยู่กับเต๋า "เต๋า"
โดยตัวของมันเองเป็น อภิเอกภาพ (Super one) มีความคงที่ (invariable) ไม่มี
ที่สิ้นสุด (eternal) ดำรงอยู่ตลอดไป (abiding) ความหมายนี้แปลมาจาก

¹ ทีวีฉัน ปุณฺทริกวิฉัน, ศาสนาในจีน ธิเบต และญี่ปุ่น หน้า 70

² พงนา จันทรสันติ, วิถีแห่งเต๋า หน้า 141 (52)

ภาษาจีนว่า ฉาง (Ch'ang) ฟุง ยู หลาน กล่าวว่า คำว่า ฉาง (Ch'ang) ที่เหล่าจื่อใช้เป็นการแทนที่สิ่งที่มีควมสม่ำเสมอที่พิจารณาเรียกว่า เป็นกฎ ดังนั้น สิ่งต่าง ๆ สามารถเปลี่ยนแปลงและกำลังถูกเปลี่ยน แต่กฎซึ่งควบคุมการเปลี่ยนแปลงนี้ไม่สามารถเปลี่ยนโดยตัวของมันเอง¹ จากคำกล่าวนั้น เราสามารถตีความได้ว่า คำนี้เป็นสิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลง เป็นกฎที่คงที่ อันทำให้สรรพสิ่งเปลี่ยนแปลงและดำเนินไปตามกฎนั้น

การดำเนินไปตามกฎแห่งเต๋านั้นหมายความว่า คำทำให้สิ่งต่าง ๆ อยู่นิ่งไม่ได้ จะต้องเกิดการเปลี่ยนแปลง และ เมื่อมีการตั้งต้นของกิริยาอาการที่เป็นการเปลี่ยนแปลง ก็เกิดมีความมีอยู่เป็นอยู่อย่างนั้นอย่างนี้ขึ้นมา

ท่านพุทธทาสภิกขุได้อธิบายอุปมาเต๋ากับแสงแดดว่า

พอแสงแดดมาถูกอะไรเข้า มันก็เกิดการเปลี่ยนแปลง ก็เลยเกิดมีสิ่งใหม่ ๆ เกิดขึ้นในผิวพื้นของแผ่นดิน; เพราะว่าแสงแดดมันลงมาถูก ถ้าไม่มีแสงแดดเกิดขึ้น สิ่งเหล่านี้ก็ไม่ได้เกิดเปลี่ยนแปลงขึ้นมา อย่างนี้จะเรียกว่าแสงแดดเป็นเหตุก็ได้ จะเรียกว่าแสงแดดมิได้เป็นเหตุก็ได้; มันอยู่เฉย ๆ มันไม่รู้ไม่ชี้ แต่ว่าปฏิกิริยาของมันเกิดขึ้น เพราะสิ่งนี้มันถูกกระทบลงไป²

จะเห็นได้ว่า คำเป็นสิ่งที่มียูก่อนแล้วแต่ดั้งเดิม ก่อนการเปลี่ยนแปลงและเคลื่อนไหวของจักรวาลและสรรพสิ่ง

เหล่าจื่ออธิบายว่า การดำเนินไปของสรรพสิ่งในจักรวาล รวมทั้งพัฒนาการของปรากฏการณ์ต่าง ๆ เป็นไปตามกฎที่คงที่ คือ กฎแห่งเต๋า ที่มีการวิวัฒนาการออกมาและมีลักษณะของการหมุนกลับ (Reversing) ค้วย ซึ่งในคัมภีร์เต๋าเคอจิงได้ยืนยันไว้ว่า "การหมุนกลับเป็นการเคลื่อนไหวของเต๋า"³ สรรพสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในจักรวาลมีความสมดุลได้ก็เพราะสรรพสิ่งพัฒนาและเคลื่อนไหวไปในทิศทางที่ตรงข้าม ขณะที่ในเวลาเดียวกันพัฒนาของ

¹Fung Yu Lan, A Short History of Chinese Philosophy, p. 97

²พุทธทาสภิกขุ, ไคว้ลยธรรม หน้า 401

³พจนานา จันทรสันติ, วิถีแห่งเต๋า หน้า 121 (40)

สรรพสิ่งก็จะหนีไม่พ้นการกลับไปสู่จุดกำเนิดเริ่มต้นของมัน ดังนั้น ในการอธิบายความเป็นไปของสรรพสิ่งที่ปรากฏในคัมภีร์เต๋า เต๋อจิงจะเกี่ยวข้องกับกฎอันแน่นอน คือ กฎแห่งเต๋า ที่มีความหมายเป็นสองนัย ได้แก่

1. กฎของการหมุนเวียนของสิ่งที่ตรงข้าม (The Law of Antithetical Rotation) ซึ่งอธิบายว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงจะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ปรากฏการณ์และความเป็นไปของจักรวาลที่มีความสมดุลอยู่ได้ เพราะสรรพสิ่งมีการเคลื่อนที่ตลอดเวลาไปในทิศทางที่ตรงข้าม เริ่มต้นมีการเปลี่ยนแปลงจาก ภาวะเป็นภาวะ และจากภาวะเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งต่าง ๆ ในโลก จะเห็นได้ว่า "ปรากฏการณ์ของแต่ละอย่างมีความเกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ตรงกันข้ามของมัน หรือลักษณะที่ขัดแย้ง หรือเป็นฝ่ายลบของมัน"¹ เหล่าจ้อโตชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงตามลักษณะนี้ไว้ว่า

มีกับไม่มีเกิดขึ้นด้วยการรับรู้
ยากกับง่ายเกิดขึ้นด้วยความรู้สึก
ยาวกับสั้นเกิดขึ้นด้วยการเปรียบเทียบ
สูงกับต่ำเกิดขึ้นด้วยการเทียบเคียง
เสียงดนตรีกับเสียงสามัญเกิดขึ้นด้วยการรับฟัง
หน้ากับหลังเกิดขึ้นด้วยการนึกคิด²

การมีอยู่ของปรากฏการณ์ตลอดจนคุณค่าต่าง ๆ มีอยู่ได้ก็ด้วยสิ่งที่ตรงกันข้าม

เมื่อคนในโลกรู้จักความสว่ยว่าสว่ย

ความน่าเกลียดก็อุบัติขึ้น

เมื่อคนในโลกรู้จักความดีว่าดี

ความชั่วก็อุบัติขึ้น³

¹ สกล นิลวรรณ, ปรัชญาจีน (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเตียนส์โคร์, 2523)

หน้า. 167

² พงนา จันทรสันติ, วิถีแห่งเต๋า หน้า 44 (2)

³ เรื่องเดียวกัน หน้า 44 (2)

ความสัมพันธ์ของสิ่งที่ตรงกันข้ามนี้ มีอยู่ เป็นอยู่ ตามความสัมพันธ์ในหน้าที่ของ "สิ่งตรงข้ามที่เสริมซึ่งกันและกัน" (complementary opposite) ที่ต่างก็เป็นแรงผลักดันที่อยู่เบื้องหลังการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาการของสิ่งต่าง ๆ¹ ด้วยเหตุนี้ โลกจึงประกอบด้วยสิ่งที่ตรงกันข้ามกันเป็นคู่ ซึ่งมีลักษณะมูลฐานของมัน คือ ภาวะและอภาวะ ความสัมพันธ์ในสิ่งที่ตรงกันข้ามนี้จะเกี่ยวข้องขึ้นต่อกันและกัน ดังจะเห็นได้ในข้อความที่ว่า

หายนะ คือ หนทางของโชคลาภ

โชคลาภ คือ สิ่งปกปิดของหายนะ²

เหล่าจื่อได้พยายามที่จะบอกว่า โชคลาภ ความเจริญรุ่งเรือง และความหายนะเสื่อมเสีย เป็นสิ่งซึ่งขึ้นลงสลับกัน ในสถานการณ์ของความหายนะที่ปรากฏ ก็จะมีสาเหตุแห่งความโชคร้ายที่จะมาถึงในอนาคตอันใกล้อยู่ด้วยเสมอ ๆ ในขณะที่สถานการณ์ของความมีโชคลาภเจริญรุ่งเรือง ก็จะนำสาเหตุของความหายนะที่จะมาถึงในเวลาไม่นาน ปรากฏอยู่ในตัวของมันด้วยเสมอ เป็นการตั้งอยู่บนกระบวนการทำลายที่สูงสุด (a course of ultimate destruction) ลักษณะของสิ่งที่ตรงข้ามซึ่งแฝงอยู่ในกันและกันเช่นนี้ จะสามารถสังเกตเห็นได้ในประสบการณ์ทุก ๆ อย่างของโลก ความเป็นไปในสิ่งหนึ่งสิ่งใดตามปรากฏการณ์ของโลกจะค่อย ๆ ปรากฏขึ้นมาจากความเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกันในระหว่างสิ่งที่ตรงกันข้าม เหมือนดังโชคลาภที่วิวัฒนาการออกมาจากความหายนะและหายนะค่อย ๆ ปรากฏขึ้นเนื่องจากการมีโชคลาภ

คำสอนนี้ เหล่าจื่อต้องการให้มนุษย์ได้รู้จักสังเกตปรากฏการณ์หรือสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น จะต้องไม่มองเพียงด้านที่มันปรากฏด้านเดียว แต่จะต้องคำนึงถึงด้านที่ดูเหมือนจะเป็นศักยภาพที่แฝงอยู่ (latent potential) ของมันด้วย ปรากฏการณ์จึงเป็นการปรากฏและเป็นศักยภาพที่จะเป็นสาเหตุของการปรากฏในอนาคต การตระหนักรู้ในด้านซึ่งตรงกันข้ามของการเป็นอยู่ของปรากฏการณ์ จึงเป็นสิ่งสำคัญเท่ากับการรู้ในด้านที่ปรากฏของมัน เมื่อปรากฏการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นและดำเนินไปจนถึงขีดสุดของมัน มันจะเคลื่อนกลับไปในทิศทางที่ตรงกันข้ามของมัน

¹ Ch'en Ku Ying, Lao Tzu Text, Notes, and Comments, p. 9

² พจนานุกรมสันติ, วิถีแห่งเต๋า หน้า 152 (58)

2. หลักของการเปลี่ยนแปลงแบบวงกลม (The Principle of Circular Movement) อธิบายถึงกระบวนการการเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่ง ซึ่งพัฒนาการนำกลับไปยังจุดกำเนิด (เต๋า) ของมัน จากความสัมพันธ์ในสิ่งที่ตรงกันข้ามซึ่งมีอยู่ระหว่างการเกิดปรากฏการณ์ เมื่อถึงจุดสุดขั้วของการพัฒนาแล้ว มันจะเคลื่อนที่กลับไปยังทิศทางที่ตรงข้าม ตามกฎของการหมุนเวียนของสิ่งที่ตรงข้าม จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องเข้าใจในทั้ง 2 ด้าน ของสิ่งตรงข้าม คือ ด้านที่ปรากฏ (apparent aspect) และด้านที่เป็นศักยภาพหรือด้านที่มีความสามารถจะเป็น (potential aspect)

จากขบวนการพัฒนาการในโลกของปรากฏการณ์ดังกล่าว เหล่าเจ้าสรุปว่า มีกฎแห่งการหมุนกลับอยู่ภายใต้การเจริญเติบโตของธรรมชาติทั้งหมด ซึ่งขั้นสุดท้ายเป็นการนำสรรพสิ่งกลับไปยังสภาวะจุดกำเนิดดั้งเดิมของมัน ขบวนการของการเคลื่อนที่ซึ่งพัฒนาการนำกลับไปยังจุดตั้งต้นของสรรพสิ่ง เป็นสิ่งที่เป็นไปอย่างสม่ำเสมอตามหลักของ การเปลี่ยนแปลงแบบวงกลม เหล่าเจ้าได้ชี้ให้เห็นลักษณะเช่นนี้ไว้ว่า

มีสิ่งหนึ่งเป็นธรรมชาติกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีอยู่แล้วก่อนที่จะมีฟ้ากับดิน ฟังก็ไม่ได้ยินเสียงของมัน มองก็ไม่ได้เห็นลักษณะของมัน มันมีความอิสระและยั่งยืน ไม่มีการเปลี่ยนแปลง มันดำเนินไปเป็นวงจรโดยไม่มีที่สิ้นสุด กล่าวได้ว่า มันเป็นที่กำเนิดของฟ้า ดิน และสรรพสิ่ง ข้าพเจ้าไม่ทราบชื่อมันต้องเรียกมันว่า "สัจธรรม" ด้วยความจำเป็นเพราะไม่มีทางเรียกมันได้ หรือจำเป็นที่จะต้องเรียกอีกก็ต้องเรียกมันว่า "ใหญ่ยิ่ง" มันใหญ่ยิ่งจนไม่มีขอบเขตและหมุนเวียนไม่มีที่สิ้นสุด หมุนเวียนไม่มีที่สิ้นสุดแล้วยังขยายออกไปอีกแสนไกล ขยายไปอีกแสนไกลแล้วก็กลับมาอยู่ที่จุดเดิมอีก...¹

จากบทนี้เป็นการแสดงให้เห็นถึง สภาวะการดำเนินไปตามธรรมชาติของเต๋าที่ดำเนินไปเป็นวงจร มีการเคลื่อนที่แบบวงกลมเพื่อกลับไปยังจุดตั้งต้น การหมุนเวียนเป็นวงกลมกลับสู่ต้นกำเนิดนี้ ดำเนินไปตลอดเวลาช่วงวันจันทร์ โดยปราศจากการบังคับ ควบคุม หรือกำหนดจากสิ่งใด เป็นวัฏจักรของการเปลี่ยนแปลง

¹ล. เสถียรสุด, ตำราเจ้า หน้า 30 (25)

อีกแห่งหนึ่ง เหล่าจ้อไตกล่าวไว้ว่า

...การกำเนิดของสรรพสิ่ง เราเห็นหลักการหมุนเวียนของมัน สรรพสิ่งอันมากมายหลายประเภท ที่สุดต่างก็จะต้องกลับไปสู่รากฐานของมัน การกลั่นนั้นเรียกว่า สงบ สงบคือการหมุนเวียน การหมุนเวียนคือความยั่งยืน สามารถเข้าใจในความยั่งยืนนี้ เรียกว่า เห็นแจ้ง...¹

สรรพสิ่งกำเนิดจากเต๋าแล้ว เติบโตและพัฒนาเต็มที่จะจนถึงขั้นสุดท้ายก็กลับไปสู่เต๋าคตามเดิม ในแง่ของมนุษย์ การกลับไปสู่เต๋านั้นเหล่าจ้อเน้นที่สภาวะภายใน ให้มีสภาวะจิตที่มีลักษณะ สงบ ว่าง และเรียบง่าย เหมือนธรรมชาติดั้งเดิม โดยที่มนุษย์ควรจะมีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ ในฐานะที่เป็นส่วนประกอบส่วนหนึ่งของธรรมชาติด้วย

กล่าวโดยสรุป กฎแห่งเต๋า ของคัมภีร์เต๋าคือจริงเป็นกฎแห่งธรรมชาติหรือกฎแห่งเหตุผล ที่อธิบายถึงความเป็นไปและการดำเนินไปของจักรวาลว่า เกิดขึ้นและเป็นไปตามอำนาจของเหตุปัจจัยที่เป็นผล โดยตัวเองของสรรพสิ่งที่พัฒนาการในระหว่างสิ่งที่ตรงกันข้ามซึ่งมีลักษณะมูลฐาน คือ ภาวะและอภาวะ ที่มีการเปลี่ยนแปลงนำสรรพสิ่งกลับไปยังสภาวะจุดกำเนิดดั้งเดิมของมัน และกฎแห่งเต๋ายังเป็นกฎแห่งศีลธรรมที่มีผลต่อพฤติกรรมและวิธีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างสามารถเปลี่ยนแปลงเป็นตรงข้ามได้เสมอ เมื่อมนุษย์ต้องประสบกับภัยพิบัติก็ไม่เกิดความท้อแท้ และเมื่อประสบกับความเจริญรุ่งเรืองก็ไม่ระเริงลิ้มตน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 23 (16)